

سی کلید طلایی برای اجرای نمایشنامه خوانی خوب

روح... مال میر

کارشناس ارشد هنرهای نمایشی

بار در بخشنامه شماره ۱۸۹۰۴۶/ ۵۰۰ مورخ ۱۳۹۱/۹/۱ به استان‌ها اعلام و ابلاغ گردید تا با هدف تحکیم و تقویت مسابقات هنرهای نمایشی، در کنار تئاتر صحنه‌ای و عروسکی به مناطق و مدارس اعلام گردد. طرح نمایشنامه‌خوانی در سال نخست به صورت پیشنهادی در مسابقات فرهنگی و هنری استان‌ها مطرح شد اما خیلی زود با استقبال گروه‌های دانش‌آموزی در مدارس روبه‌رو شد و با ارسال نمونه کارهای برتر این رشته از طرف استان‌ها به وزارتخانه، توانست جای خود را در سایر رشته‌های هنری باز کند.

کلیدواژه‌ها: نمایشنامه‌خوانی، نمایشنامه‌خوانی دانش‌آموزی، نمایش دانش‌آموزی، خوانش متون نمایشی، از صفحه تا صحنه، نقش‌خوان و نمایشنامه‌خوان.

اشاره

کارشناسی فیلم و هنرهای نمایشی اداره کل فرهنگی و هنری معاونت پرورشی و فرهنگی وزارت آموزش و پرورش در تلاش برای تأثیرگذاری هر چه بیشتر هنر نمایش، فراهم آوردن بستری مناسب برای مشارکت حداکثری دانش‌آموزان در فعالیت‌های نمایشی و عینیت‌بخشی به برنامه‌های پیش‌بینی شده در سند تحول بنیادین، در راستای راهکار ۱-۱۶ (که ایجاد تنوع در فرصت‌های تربیتی در مراکز آموزشی و تربیتی برای پاسخ‌گویی به نیازهای دانش‌آموزان و برنامه‌ریزی برای گسترش و متنوع کردن حرف و مهارت‌های مورد نیاز جامعه در بین دانش‌آموزان را مد نظر دارد) در تابستان ۱۳۹۱ طرح نمایشنامه‌خوانی در مدارس را پیشنهاد داد. این طرح در شورای داخلی اداره کل فرهنگی و هنری تأیید شد و در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ برای اولین

مقدمه

می‌شود. جوانان به آن گرایش بسیار دارند و آن را به دلیل علاقه‌شان به کار گروهی، به بهترین شکل ممکن انجام می‌دهند؛ چراکه نمایشنامه‌خوانی یک کار گروهی است. روخوانی مکرر باعث سلیسی و روانی بیشتر می‌شود و اگر نمایشنامه‌ای برگرفته از یک کتاب معتبر باشد، بچه‌ها رغبت بیشتری به خواندن آن پیدا می‌کنند» (همان: ۱۰).

با این اوصاف، «نمایشنامه‌خوانی دانش‌آموزی» در یک تعریف ساده عبارت است از: خوانش متن نمایشی بدون نیاز به تمهیدات اجرایی از قبیل دکور، گریم، طراحی لباس و ... که توسط یک گروه دانش‌آموز انجام می‌شود. در این فعالیت، نمایشنامه به جای آنکه روی صحنه به اجرا درآید، توسط افرادی که به آن‌ها «نقش‌خوان» می‌گویند، فقط خوانده می‌شود و تماشاچیان آن را می‌شنوند.

نمایشنامه‌خوانی یکی از رشته‌های هنری با تأکید بر هنر کلامی و توجه به ادبیات نمایشی است و در هنرهای نمایشی (صحنه‌ای، عروسکی، خیابانی و ...) نقشی اساسی و زیربنایی دارد. از نمایشنامه‌خوانی تعاریف گوناگون و متفاوتی وجود دارد که هر کدام به نوبه خود قابل قبول و صحیح است. مثلاً «آرون شپارد» (Aron Shepard) در تعریف خود می‌گوید: «نمایشنامه‌خوانی ساده‌ترین شکل تئاتر است که از دو بخش ادبیات (نمایشنامه) و خواندن پشتیبانی می‌کند» (ترجمه طرخان بیوری، ۱۳۸۸: ۹).

«شپارد» در مورد ارزش و اهمیت هنر نمایشنامه‌خوانی آورده است: «امروزه نمایشنامه‌خوانی به یک علم اولیه تبدیل شده است؛ طوری که به آن به‌عنوان یک ابزار کلیدی ایجاد علاقه و مهارت در خواندن نگاه

اهداف نمایشنامه‌خوانی دانش‌آموزی

از آنجاکه هنوز کتب لازم برای آموزش این رشته به چاپ نرسیده است و گروه‌های دانش‌آموزی معمولاً سؤالاتی در مورد این رشته دارند، موارد زیر برای اجرای یک نمایشنامه‌خوانی خوب توصیه می‌شود.

۱- اولین قدم برای شروع فعالیت‌های نمایشی، از جمله نمایشنامه‌خوانی تهیه نمایشنامه است. انتخاب نمایشنامه متناسب با سن و سال دانش‌آموزان هم برای دانش‌آموزانی که اعضای گروه نمایشی هستند و هم برای دانش‌آموزانی که قرار است از دیدن یا شنیدن نمایشنامه لذت ببرند، بسیار حساس و مهم است. متأسفانه به‌رغم همه سفارش‌ها و تأکیدی که در این مورد صورت گرفته است، بسیاری از دانش‌آموزان و مربیان گروه‌های نمایشی در انتخاب متن‌های نمایشی مناسب دچار اشتباه می‌شوند.

۲- برای یافتن نمایشنامه‌های مناسب دانش‌آموزی راه‌های زیادی وجود دارد. سعی کنید از کسانی که در این کار تجربه دارند راهنمایی بگیرید. نمایش‌هایی را که در سال‌های قبل در مراحل منطقه‌ای، استانی و کشوری حائز رتبه شده‌اند شناسایی و بررسی کنید. دستورالعمل‌ها و مقرراتی را که دربارهٔ تئاتر دانش‌آموزی تهیه و تدوین گردیده است، حتماً مطالعه نمایید مهم‌تر از همه، سعی کنید مطالعه خود را افزایش دهید. اگر بتوانید در اوقات فراغت خود مخصوصاً ایام تابستان حداقل هفته‌ای دو نمایشنامه را مطالعه کنید، بعد از چند ماه، حدود بیست متن نمایشی را خوانده‌اید و بدون شک می‌توانید از بین آن‌ها چند تایی را برای فعالیت‌های نمایشی انتخاب کنید.

۳- متن نمایشی انتخاب‌شده می‌بایست با دانش‌آموزان گروه نمایشنامه‌خوانی و دانش‌آموزان تماشاچی متناسب باشد. بارها دیده شده است که دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه یک متن نمایشی را در فعالیت نمایشنامه‌خوانی خیلی خوب خوانده‌اند اما غافل بوده‌اند که متن مورد نظر برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی و یا اول متوسطه نوشته شده است. این موضوع بسیار مهم اغلب مانع صعود گروه به مرحلهٔ کشوری می‌شود.

۱ فراهم آوردن زمینه لازم برای کشف، شکوفایی و پرورش استعداد‌های نمایشی دانش‌آموزان

۲ پاسخ‌گویی به نیازها، علایق و رغبت دانش‌آموزان در فعالیت‌های هنری در گرایش هنرهای نمایشی

۳ افزایش سطح درک مفاهیم فرهنگی و هنری و بهره‌گیری از قدرت تخیل دانش‌آموزان

۴ علاقه‌مندسازی دانش‌آموزان به مطالعات اجتماعی، بومی و محلی از طریق مطالعهٔ متون نمایشی

۵ افزایش سطح کیفی و کمی مطالعه و کتاب‌خوانی دانش‌آموزان به روش غیرمستقیم

۶ تقویت و توسعهٔ فعالیت‌های نمایشی در مناطق و مدارس که امکان اجرای نمایش‌های صحنه‌ای، عروسکی و ... را ندارند.

۷ رشد توانمندی‌های لازم برای خلق آثار هنرهای نمایشی در دانش‌آموزان

۸ پرورش قوهٔ تخیل اعضای گروه و مخاطبان، زمینه‌سازی برای شکوفایی قدرت تجسم آنان و القای دنیای خیالی به آن‌ها.

۹ تقویت لحن و فن بیان دانش‌آموزان علاقه‌مند به فعالیت‌های نمایشی

۱۰ آموزش کار گروهی به دانش‌آموزان و پرورش روحیهٔ جمعی آن‌ها

۱۱ تربیت گویندگان (دوبلر) و مجریان توانمند برای رادیو و تلویزیون.

**برای یافتن
نمایشنامه‌های مناسب
دانش‌آموزی راه‌های
زیادی وجود دارد.
سعی کنید از کسانی
که در این کار تجربه
دارند راهنمایی
بگیرید. نمایش‌هایی
را که در سال‌های قبل
در مراحل منطقه‌ای،
استانی و کشوری
حائز رتبه شده‌اند
شناسایی و بررسی
کنید**

الف- به فعالیت در گروه‌های نمایشی علاقه دارند؛

ب- فرصت مناسب و کافی برای حضور در تمرین‌های گروهی را دارند؛

ج- از اولیای خود اجازه فعالیت در این رشته را گرفته‌اند و برای انجام آن نیازی به پنهان‌کاری ندارند؛ اگر دانش‌آموزی که در گروه نمایشی ثبت‌نام می‌کند از اجازه و رضایت قلبی اولیای خود برخوردار نباشد، مطمئناً در روند فعالیت‌هایش دچار مشکل خواهد شد. چنین اولیایی ممکن است اجازه ندهند فرزندشان در اردوهای خارج از منطقه و استانی شرکت کند. در این صورت نبود یکی از اعضای گروه زحمات چندین ماهه سایر اعضا را نیز دچار مشکل می‌کند.

د- از استعداد و توانایی لازم برای فعالیت در گروه نمایشی برخوردارند؛ بعضی از دانش‌آموزان به رشته‌های هنری از جمله تئاتر بسیار علاقه‌مندند اما استعداد لازم برای این کار را ندارند. در مقابل، بعضی از آن‌ها ممکن است پیش‌ازاین در گروه‌های نمایشی عضو بوده باشند و یا در کلاس‌های هنری خارج از مدرسه شرکت کرده و گواهی‌نامه‌هایی دریافت کرده باشند. انتخاب چنین افرادی امکان موفقیت گروه شما را دوچندان خواهد کرد.

۱۰- توجه داشته باشید که برای انتخاب اعضای یک گروه نمایشنامه‌خوانی باید بیشتر توجه خود را به صدا و لحن داوطلبان معطوف نمایید. نظر به اینکه مهم‌ترین ابزار و تمهید کاربردی در نمایشنامه‌خوانی لحن و بیان است، انتخاب درست دانش‌آموزان برای نقش‌های مورد نظر، حساسیت زیادی دارد و غفلت از آن مخاطبان را از همراهی با گروه بازمی‌دارد. دانش‌آموزانی که به راحتی می‌توانند تقلید صدا انجام دهند، صدایشان را به خوبی تغییر می‌دهند، قدرت مدیریت احساسات خود را در لحن‌های مختلف دارند و ... برای عضویت در گروه نمایشنامه‌خوانی مناسب هستند.

۱۱- شروع کار نمایشنامه‌خوانی حساسیت زیادی دارد؛ در واقع، این شروع است که باعث می‌شود مخاطب شما تصمیم بگیرد در سالن نمایش بنشیند و یا اینکه خیلی زود صندلی‌اش را به بهانه‌ای ترک کند. سعی کنید برای

۴- بهتر و صحیح‌تر آن است که دانش‌آموزان پسر، متونی را که در آن‌ها شخصیت‌ها مذکرند و دانش‌آموزان دختر متونی را که شخصیت‌های آن‌ها مؤنث است، برای نمایشنامه‌خوانی انتخاب کنند. مسلماً وقتی دانش‌آموزان دختر قرار است به جای چند مرد و یا پسر نمایشنامه‌خوانی کنند در جذب تماشاچیان موفق نخواهند بود.

۵- توجه داشته باشید که متون نمایشی گفت‌وگو (دیالوگ‌محور) در اجرای نمایشنامه‌خوانی می‌تواند موفقیت بیشتری داشته باشد. بدیهی است متونی که با هدف اجرا و با تکنیک‌های فرم نوشته شده‌اند، برای این کار مناسب نیستند و توصیه نمی‌شوند.

۶- با توجه به اینکه تئاتر دانش‌آموزی را دانش‌آموزان و در وهله اول برای مخاطب دانش‌آموزی اجرا می‌کنند و مخاطبان این رشته نیز دانش‌آموزان دوره اول و دوم متوسط هستند، بهتر است نمایشنامه‌هایی انتخاب شود که شخصیت‌های کمتری دارند.

۷- مراقب باشید واژه‌های ناپسند و زشتی را که شایسته کارهای هنری، از جمله نمایشنامه‌خوانی، نیست در نمایش به کار نبرید؛ برای آن‌ها معادل‌سازی کنید و از بار منفی آن‌ها بکاهید.

۸- متن نمایشی شما باید بار دراماتیک لازم را داشته باشد. همچنین، همه چیز آن در زمان حال اتفاق بیفتد نه اینکه مثل داستان در گذشته روایت شود. برای این منظور، توضیحات صحنه‌خوان مرز ادبیات نمایشی و داستانی را تا حدی مشخص می‌کند. برای مثال، جمله «گل کوچک شروع به خندیدن کرد» در ادبیات نمایشی نادرست و جمله «گل کوچک شروع به خندیدن می‌کند» درست است.

۹- بعد از انتخاب متن مناسب که در بخش توصیه‌های محتوایی مطرح شد، انتخاب اعضای گروه نمایشی قدم بعدی است. بدیهی است در کار نمایشنامه‌خوانی لازم نیست به دنبال بازیگر به معنای اخص آن باشید. شما باید از طریق اعلام در مراسم صبحگاهی و یا نصب چند فراخوان ساده در فضای داخلی مدرسه به دنبال دانش‌آموزانی باشید که:

نمایشنامه‌خوانی آغازی جذاب و شیرین داشته باشید. قبل از شروع اولین نمایشنامه‌خوانی اطلاعات مقدماتی را در اختیار شنوندگان خود بگذارید؛ مواردی از قبیل نام نمایش، نویسنده، کارگردان، نام مدرسه، اسامی صداپیشگان (نقش‌خوانان) و ...

۱۲- هنگام معرفی شاید بهتر باشد که صحنه‌خوان از شخصیت‌های نمایشی نام ببرد و هم‌زمان، فردی که قرار است جای نقش مورد نظر حرف بزند، خودش نام خود را بیان کند، و مسائلی از این قبیل. یک شروع جذاب، خلاقیت هنری شما را می‌طلبد که بدون شک از آن برخوردار هستید.

۱۳- نیازی به حفظ کردن متن نیست و نقش‌خوانان می‌بایست مطالب را از روی متن نمایشنامه بخوانند البته ممکن است در قسمتی از کار لازم باشد که نقش‌خوان سرش را بالا بگیرد و یا به اطراف نگاه کند؛ مثلاً رو به آسمان حرف بزند، که در این صورت باید دیالوگ خود را حفظ کند.

۱۴- اگر دانش‌آموزی نمی‌تواند به‌جای دو یا چند نقش صحبت کند، اصلاً به او اصرار نکنید؛ در عوض، به فکر انتخاب و دعوت از فرد دیگری برای پیوستن به گروه باشید.

۱۵- جلسات اولیه را برای روخوانی متن نمایش صرف کنید و اصلاً به دانش‌آموزان نگویید که قرار است به‌جای کدام شخصیت صحبت کنند. در این جلسات، دانش‌آموزان با روخوانی متن در جمع، اعتمادبه‌نفس بیشتری پیدا می‌کنند و با شخصیت‌های نمایش بیشتر آشنا می‌شوند.

۱۶- در برخی از دیالوگ‌ها معمولاً نویسنده روی یکی از واژه‌ها تأکید خاصی دارد و انتظار دارد که

بازیگر هم توجه لازم را موقع بیان آن داشته باشد. این قبیل تأکیدها را شناسایی کنید و هنگام بیان، شدت یا ضعف مورد نیاز را در ادای کلمات به کار بگیرید. مثلاً در دیالوگ «خوب گوش کن بین من به تو چی می‌گم» ممکن است لازم باشد روی کلمه گوش کردن، من، و یا چی می‌گم، تأکید داشته باشید. چنین کلماتی را به هر شکلی که دوست دارید از قبل در داخل متن مشخص کنید؛ مثلاً زیر آن‌ها خط بکشید.

۱۷- از دانش‌آموزان بخواهید اگر معنای واژه‌های را نمی‌دانند حتماً سؤال کنند و یا آن را در لغت‌نامه پیدا کنند. اجازه ندهید سایه ترس از ندانستن معنی کلمات، فن بیان و تمرکز آنان را تحت‌الشعاع قرار دهد.

۱۸- واژه‌هایی را که از نظر نوشتاری همانندند اما در تلفظ با هم فرق دارند در متن نمایشنامه شناسایی کنید و خوانش صحیح آن‌ها را به دانش‌آموزان یاد دهید؛ واژه‌هایی مثل: انعام (چهارپایان)؛ انعام (مژدگانی)؛ آخر (دیگر)؛ آخر (پایان)؛ سَقَط؛ سَقَط؛ معین؛ معین؛ و ...

۱۹- اگر قرار است برای جذابیت بیشتر از افکت استفاده کنید، لازم نیست افکت‌ها را صحنه‌خوان توضیح دهد؛ مثلاً تصور کنید که صحنه‌خوان بگوید «صدای سوت قطار به گوش می‌رسد» و بعد هم‌زمان، افکت سوت قطار پخش شود. این نوع خوانش و پخش هم‌زمان، هوش هنری شما را زیر سؤال می‌برد.

۲۰- اگر ضرورت دارد و نویسنده متن اجازه داده است، می‌توانید بعضی از گفت‌وگوها و جزئیات را برای موفقیت بیشتر در اجرا تغییر دهید. حتی ممکن است بعد از چند جلسه تمرین، به این نتیجه برسید که یکی از شخصیت‌های نمایشی را حذف کنید یا اینکه شخصیتی را به آن اضافه کنید. در این مورد خوب فکر کنید و اگر لازم است و به نویسنده دسترسی دارید، با او حرف بزنید.

۲۱- دیالوگ‌های طولانی گاهی ریتم نمایش را کند و مخاطب را خسته می‌کنند. مراقب باشید که مخاطبان شما خسته و کسل نشوند. برای حل این مسئله چاره‌ای بیندیشید؛ مثلاً جزئیات و عبارات اضافی را حذف کنید.

برای جلوگیری از آشفتگی ذهنی اعضای گروه و تمرکز بیشتر آن‌ها، بهتر است هر نفر یک نسخه از نمایشنامه را در اختیار داشته باشد

صورت تشخیص کارگردان، یک یا چند نفر از آن‌ها پوشش متفاوت‌تری داشته باشد.

۲۹- توجه داشته باشید که در نمایشنامه‌خوانی نیازی به «آکسوار» صحنه نیست و لزومی ندارد روی صحنه، روی میز مقابل اعضا و یا در دست آن‌ها وسیله‌ای مرتبط با متن دیده شود. تصور کنید کسی که نقش یک دیده‌بان جنگی را می‌خواند، یک دوربین واقعی نیز در دست داشته باشد و یا اینکه روی میز مقابلش یک قمقمه آب گذاشته شده باشد. چنین وسایلی برای مخاطب آزاردهنده‌اند و کار شما را از نمایشنامه‌خوانی دور می‌کند.

۳۰- نمایشنامه‌خوانی خوانش یک متن ساده است، بدون نیاز به تمهیدات اجرایی؛ پس، در حین خوانش مراقب باشید که فعالیت شما به اجرا نزدیک نشود. اگر در حین خوانش متن، نقش‌خوان‌ها در قیدوبند اجرا باشند و بخواهند قسمتی از متن را به مخاطب نیز نشان بدهند، در واقع مسیر را اشتباه رفته‌اند. برای مثال، تصور کنید که چند دانش‌آموز دختر به‌جای شخصیت‌های یک کارگاه قالی‌بافی مشغول نقش‌خوانی هستند و هم‌زمان کار قالی‌بافی نیز انجام می‌دهند. مسلم است که این صحنه تماشاچی را خسته و عصبانی خواهد کرد؛ چون کاری که آن‌ها انجام می‌دهند نه نمایشنامه‌خوانی است نه نمایش صحنه!

منبع

آرون شپرد، (۲۰۰۹).

داستان‌ها روی صحنه (ترجمه)

علی‌اکبر طرخان بیوری،

۱۳۸۸. تهران: انتشارات

نمایش

۲۲- اگر بعضی نقش‌خوان‌ها نقش کوتاهی دارند و قرار است مدت زیادی روی سن ساکت باشند، برای آن‌ها تدابیری بیندیشید؛ مثلاً نور را از روی آن‌ها بردارید و یا در طول اجرا در چند مرحله، دیالوگ یا کار تأثیرگذاری را به آن‌ها واگذار کنید. توصیه می‌شود کار صحنه‌خوانی در نمایش را فقط یک نفر به عهده بگیرد تا تکلیف شنونده با او روشن باشد.

۲۳- برای جلوگیری از آشفتگی ذهنی اعضای گروه و تمرکز بیشتر آن‌ها، بهتر است هر نفر یک نسخه از نمایشنامه را در اختیار داشته باشد و متن مورد نظر (اگر کتاب نیست) حتماً منگنه شده و به هم پیوسته باشد. تصور کنید متن شما منگنه شده نباشد و یکی از صفحات آن در حین اجرا جابه‌جا شده باشد. در این صورت، نتیجه چندین ماه زحمت شما به هدر می‌رود.

۲۴- ساده‌ترین شکل قرار گرفتن نمایشنامه‌خوانان روی صحنه، ایستاده یا نشسته در یک ردیف صاف یا نیم‌دایره است. طرز ایستادن، نشستن و یا حرکت آن‌ها بنا بر موضوع و ریتم متن نمایشی می‌تواند متفاوت باشد اما نکته مهم این است که مخاطب قرار است نمایش را بشنود و در دنیای خیالی خودش آن را تجسم کند نه اینکه شاهد اجرای آن باشد.

۲۵- از اعضای گروه بخواهید که روی صحنه صاف بنشینند یا صاف بایستند؛ سرهایشان را بالا بگیرند و حرکات سر، چشم و ... خود را از قبل مدیریت کنند.

۲۶- چنانچه قرار است نمایشنامه‌خوانی گروه در یک سالن بزرگ و احتمالاً شلوغ انجام شود، می‌توان از یک یا دو میکروفون بر روی میز و یا جلوی صحنه استفاده کرد.

۲۷- نقش‌خوانان می‌توانند موقع خواندن، به شخصیت مورد نظر در نمایشنامه و یا مخاطبان نگاه کنند. برخی معتقدند که توجه و نگاه صحنه‌خوان به مخاطبان کار را طبیعی‌تر جلوه می‌دهد. مهم این است که اگر قرار است شخصیت‌ها رو به هم و یا رو به مخاطبان صحبت کنند از قبل مشخص شده باشد.

۲۸- نمایشنامه‌خوان‌ها می‌توانند یک نوع لباس هم‌شکل ساده بپوشند و یا اینکه در